

SA's Leading Past Year

Exam Paper Portal



You have Downloaded, yet Another Great
Resource to assist you with your Studies 😊

Thank You for Supporting SA Exam Papers

Your Leading Past Year Exam Paper Resource Portal

Visit us @ www.saexampapers.co.za



SA EXAM
PAPERS



basic education

Department:
Basic Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

NATIONAL SENIOR CERTIFICATE

MOPHATO 12

SETSWANA PUO YA GAE (HL)

PAMPIRI YA BOBEDI (P2)

NGWANAITSEELE 2018

MEMORANTAMO

MADUO: 80

Kaedi ena ya go tshwaya e na le ditsebe di le 21.

KAROLO YA A: POKO**MABOKO A SETSWANA – MK Mothoagae****POTSO 1: POTSO YA TLHAMO**

ELA TLHOKO: Mo tthamong ya motlhatlhojwa go tshwanetse ga akarediwa dintlha tse di fa tlase. Go tlaa dirisiwa ruboriki ya maduo a a kana ka 10 go tshwaya tlhamo ya motlhatlhojwa.

'SEGO SA METSI' – G Setlalekgosi

- Mmoki o tthalosa fa mmatsale a amogela ngwetsi ya gagwe fa lapeng ka boitumelo.
- O ne a kopa balalediwa ba ba neng ba le gona fa ngwetsi e goroga gore ba se ka ba mo neela tiro e ntsi.
- Mmatsalaagwe o ne a re fa a neelwa tiro e lekanyediwe.
- O tlhagisa ntlha ya gore selepe sa monna wa gagwe se batlile go ntsha ngwetsi ya gagwe kotsi, ba mo ele tlhoko, ba se ka ba mo gobatsa.
- O ne a bile a phepafaditse/kgaphile kamotshana e ngwetsi ya gagwe e tlileng go gorogela mo go yona.
- Mmatsale o ne a e supetsa dilwana tse di dirisiwang jaaka mafeelo, dipitsa e le fa gongwe a ka tsoga thari letsatsi le le latelang.
- A mo rotloetsa go ikhutsa fa a ketefalelwa ke tiro le go kopa thuso fa a e tlhoka.
- Mmatsale o simolola go tenegela ngwetsi ya gagwe e bile o simolola go mo sotla ka dipopego tsa gagwe le maina a tshotlo.
- O mo tshwantshanya le lemina le le latlhlweng e bile le ferosa dibete.
- O bolelela ngwetsi gore ga e na ntlo, fa e teng, ke fa ga gagwe.
- O laela ngwetsi ya gagwe go tsoga nako e sa le gona, e nne la bofelo letsatsi le tlhaba a ntse a robetse.
- A se tlhole a bona sepe se se lešwe mo ntlong, le dijana di se lale ka makgome.
- O tthalosa gore ga a batle ngwetsi e e botswa, o rata ngwetsi ya senatla e seng e e ttholang e dutse fela.

[10]**POTSO 2: DIPOTSO TSE DIKHUTSHWANE****'THULAMOTSE' – JSS Shole**

- 2.1 Maikutlo a kutlobotlhoko ka ntlha ya tshenyo ya dikago le dithoto e e dirwang ke Thulamotse.
(Dikarabo tsa batlhatlhojwa tse di nepagetseng di elwe tlhoko.) (2)
- 2.2 Tlogelo – ya **di** mo go 'diphuphu' go nna 'phuphu' go tliša go kibakibela ka bonako ga mola wa leboko/go oketsa lebelo la moribo le moretheto wa molatheto. (2)
- 2.3 Tshwantshiso – gore mmuisi a tlhaloganye bonolo ka go tshwantshanya dilo tse pedi, letlhafula le toro, go kaya gore kwa ba yang gona ga ba na go bona letlhafula kgotsa botshelo bo bo botoka, ba a lora. (2)

- 2.4 O kaya gore ga ba ye go kgona go bona sebi sa go apaya le dijo tota, gonne dikgomo ga di kitla di nyela boloko, ka gobo go se na tlhaga e di ka e fulang. Seo se leng teng ke motshikiri fela wa go itaya e seng wa go jewa. (2)
- 2.5 Bosetlhogo bo bo neng bo tlisiwa ke Thulamotse/Bantsho ba ne ba fudusetswa kwa mafelong a a neng a se na botshelo bo bo botoka. (Dikarabo tsa batlhatlhojwa tse di nepagetseng di elwe tlhoko.) (2)
- [10]**

POTSO 3: DIPOTSO TSE DIKHUTSHWANE

'MADUBADUBE A 1939' – JM Lekgetho le ba bangwe

- 3.1 Maikutlo a kutlobotlhoko ka ntlha ya tlhakatlhakano le bosetlhogo ba ntwā. (Dikarabo tsa batlhatlhojwa tse di nepagetseng di elwe tlhoko.) (2)
- 3.2 Tshekagano - Karolo ya ntlha ya mola wa ntlha 'Ga twe go thata' e tsamaelana ka bokao le karolo ya bobedi ya mola wa bobedi 'Ga twe go dubegile' go kaya gore go senyegile, mme karolo ya bobedi ya mola wa ntlha 'Kgomo e tsentse tlhako kgamelong' e tsamaelana ka bokao le karolo ya ntlha ya mola wa bobedi 'Thamo ya phala e khibidu' go kaya gore ntwā e e fagileng e tsholola madi. (2)
- 3.3 Pheteletso – go gatelela ka go feteletsa bontsi jwa marumo a a dirisitsweng mo ntweng gore a ne a le mantsi e kete ke sefako. (2)
- 3.4 Mmoki o kaya gore dikgomo ga di thuse mo ntweng mo ngwageng o gonne go lowa ka difofane. (2)
- 3.5 Ntwā ga e siamise sepe, mme e tliša tshenyo le tlhakatlhakano. (Dikarabo tsa batlhatlhojwa tse di nepagetseng di elwe tlhoko.) (2)
- [10]**

POTSO 4: DIPOTSO TSE DIKHUTSHWANE

'TLHAOLELE' – OH Segano

- 4.1 Maikutlo a kutlobotlhoko ka kgaogano le tshenyo e e tlišiwang ke tlhaolele. (Dikarabo tsa batlhatlhojwa tse di nepagetseng di elwe tlhoko.) (2)
- 4.2 Neeletsano ya mela - go tsweletsa kakanyo mo moleng o o latelang go supa go tla ga tlhaolele ka bosetlhogo jwa yona. (2)
- 4.3 Tlogelo – ya **le** mo go 'leina' go nna 'ina' go tliša go kibakibela ka bonako ga mola wa leboko/go oketsa lebelo la moribo le moretheto wa molatheto. (2)
- 4.4 Dinaga tsa kwa ntle di ne tsa gana go amogela tlhaolele, mme tsa otlhaya Aforikaborwa ka dikiletso le go mo ikgatholosa. (2)
- 4.5 Tlhaolele ga e a siama, e a senya le go sotla batho. (Dikarabo tsa batlhatlhojwa tse di nepagetseng di elwe tlhoko.) (2)
- [10]**

POTSO 5: DIPOTSO TSE DIKHUTSHWANE**'MAHUTSANA A MODIRI' – NCD Mogotsi**

- 5.1 Maikutlo a kutlobotlhoko – ka ntlha ya gore modiri o dirile ka thata, mme kwa bofelong ga a bona maungo a matsapa a tiro ya gagwe.
(Dikarabo tsa batlhatlhojwa tse di nepagetseng di elwe tlhoko.) (2)
- 5.2 Modiri o ne a bontsha maikaelelo mo go lemeng, mme a se na sepe le gore o tshwerwe ke tlala/modiri o ngakaletse o tsentse maatla otlhe mo tirong e e thata e bile ga a tshwenngwe ke tlala. (2)
- 5.3 Kaediso - tiriso ya puo e e rileng go emela selo se go buiwang ka ga sona – 'mala a lela' go kaya gore o ne a tshwerwe ke tlala, go se na mala a a lelang. (2)
- 5.4 Tlogelo- ya **le** mo go 'lesakeng' go nna 'sakeng' go tlisa go kibakibela ka bonako ga mola wa leboko/go oketsa lebelo la moribo le moretheto wa molatheto. (2)
- 5.5 Re ka welwa ke kutlobotlhoko ka nako e nngwe le e nngwe.
(Dikarabo tsa batlhatlhojwa tse di nepagetseng di elwe tlhoko.) (2)
- [10]**

PALOGOTLHE YA KAROLO YA A: 30

KAROLO YA B: PADI**POTSO 6: POTSO YA TLHAMO**

ELA TLHOKO: Mo tlhamong ya motlhatlhojwa go tshwanetse ga akarediwa dintlha tse di fa tlase. Go tlaa dirisiwa ruboriki ya maduo a a kana ka 25 go tshwaya tiro ya motlhatlhojwa.

LEBA SEIPONE – Kabelo Kgatea

- Thuto e e fitlhelwang mo pading e na le mo e tshwanang le mo e farologanang teng le e re itemogelang yona mo dikolong tsa rona gompieno.
- Mosadimogolo ljelele o ne a ruta Motswagauteng go ikamogela ka mo a leng ka gona fa a ikobonya kgotsa a ngongorega ka ditebego tsa gagwe tse di sa tshwaneng le tsa bana ba bangwe mo motseng.
- ljelele o ne a mo ruta go iteba mo seiponeng, a bue le sona, a rate motho yo a mmonang mo go sona, a mo tlotle, a mo tshepe gonne go se motho ope yo o mosola go feta ena mo botshelong jwa gagwe.
- Thuto ya mo pading e farologana le ya gompieno gonne tlhaolele ga e sa tlhole e le teng mo thutong, Bantsho le Basweu ba a lekana.
- Gompieno Bantsho ba tshola bana le Basweu, mme ga go thuto epe e bana ba e fiwang jaaka go ne ga dirwa ka Motswagauteng. Bana ba ikamogela jaaka ba ntse gonne e se moila jaaka go ne go dirwa mo pusong ya tlhaolele.
- Mo pading ya *Leba Seipone*, go na le dikolo tsa bosigo jaaka fa re utlwa gore Sepoko o goletse mo mebileng ya toropo ya Rodipoto, mme Motswagauteng o ne a kgatlhega fa a utlwa gore Sepoko o kgonne go falola lokwalo lwa Materiki a ntse a se na legae jalo.
- Sepoko o ne a tlhotlheletsa maloko a mokgatlho wa gagwe go tsena sekolo, mme Motswagauteng o ne a ikwadisa go tsena sekolo sa bosigo, mme motshegare a ye go kgoromeletsa batho dithoto.
- Fa ngwaga o ya bokhutlong, Motswagauteng a falola lokwalo lwa borobedi ka dinaledi. Ga utlwala gaufi le kgakala gore go na le mosimane yo o dirang diaba kwa sekolong sa Mooketsi. Mogokgo a kopa gore a direlwe moletlo wa kagolo gonne a gaisitse bana ba ba nang le magae.
- Le mo malatsing a gompieno, go na le dikolo tsa bosigo tse di tsenwang ke bagolo, bana ba ba dikobo di magetleng, bana ba ba tokafatsang maduo a bona go akaretsa le bona ba mebila ka ba eletsa go ipona ba rutegile. Mo motshegareng ba a dira, maikaelelo e le go ikokoanyetsa madi, mme bosigo ba ye sekolong. Kwa bokhutlong ba atlege e nne bathosetšhabeng ntswa ba ne ba le dikobo di magetleng.
- Mo pading Bantsho ba ne ba kgethololwa mo dikolong tsa Basweu. Kwa sekolong se segolo sa Foreiborogo, Motswagauteng o lwa le *Koot* ka ntlha ya fa *Koot* a kgoromeleditse *Sarkie* mo go ena.
- Boemong jwa go seka kgetse ya ga *Koot* le Motswagauteng, go sekwa mmala. Go kaiwa gape gore Bantsho ba tseye bana ba bona ba ba ise kwa lekeišeneng.
- Kgetse fa e tla go sekwa go a gobeletlwa, moo *Koot*, rraagwe *Sarkie* ba tsenang kopano pele le mogokgo, pele go ka bidiwa Mmasepanapodi, Motswagauteng ena a tlogetswe kwa ntle.
- Motswagauteng o tsentswe mo kantorong go newa katlholo ya gagwe ya go bonwa molato le go kobiwa mo sekolong ntle le go bodiwa dipotso dipe.

- Mo thutong ya gompiano, Bantsho le Basweu ba tsena sekolo mmogo, mme e bile ga go na kgobelelo epe e e dirwang. Basweu ba amogetse Bantsho gonne go se sepe se ba ka se dirang ka thuto gompiano e le e e sa tlhaoleng.
- Fa go na le kgetse e e rileng ya bana, e nnelwa fa fatshe, e sekwe, mme go fitlhelelwe tharabololo e e maleba kwa ntle ga go bipa mpa ka mabele. Kgetse ga e ka ke ya sekwa ngwana a sa tsaya karolo mo go yona, mme ga tsewa tshwetso ya katlholo ntle le bopaki jwa gagwe gonne bana ba Bantsho le Basweu ba na le ditshwanelo tse di lekanang.

[25]

POTSO 7: DIPOTSO TSE DIKHUTSHWANE**LEBA SEIPONE – Kabelo Kgatea**

- 7.1 Janie, ke ntsalae Motswagauteng/ngwana wa ga rraagwemogolo. (2)
- 7.2 Kwa mebileng ya *Johaneseborogo*. (1)
- 7.3 Motswagauteng o ne a letse a bone *Salamina* a neela mosadi wa mosankoma moriri wa gagwe, mme ena a mo neela madi a pampiri a menagantswe, mme a tshoga a lemoga fa a tlile go dirwa leswalo go ise go ye gope.
Ka moso fa *Alberto* le *Salamina* ba sena go mo sadisa sentle a sala a swapola madi ale a pampiri a moriri wa gagwe, mme a inaya naga. (4)
- 7.4 Maikutlo a letshogo/poifo - fa a bona Motswagauteng a tshotse aterese ya ga rangwaneagwe, mme a sa itse gore o batla go dira eng ka yona. (2)
- 7.5 O ne a setse a lemogile gore bonokwane ga bo thuse, ka e bile ngwana wa gagwe a batlile go nna motswasetlhabelo, e bile a ikotlhaela dintsho tse a nang le seabe mo go tsona jaaka tsa ga *Jankie* le mogatse.
(Dikarabo tsa batlhatlhojwa tse di nepagetseng di elwe tlhoko.) (2)
- 7.6 Motho yo o setlhogo/mmolai/yo o se nang bopelotlhomogi ka ntlha ya fa a ne a retla batho.
Legodu – gonne o ne a thopa batho ka dikgoka go ya go rekisa dirwe tsa bona.
(Dikarabo tsa batlhatlhojwa tse di nepagetseng di elwe tlhoko.) (2)
- 7.7 Go tlhodilwe ke lotso le mmala wa gagwe, mme tsa dira gore *Koot* a kgoromeletse *Sarkie* mo go ena. (2)
- 7.8 O bolaetswe mo polaseng ke dinokwane fa di mo dika a ipakanyetsa go ya kerekeng. (2)
- 7.9 Go neela Motswagauteng tshedimosetso ya se se neng sa sala se diragala fa a sena go tswa kwa Motsitlane/go rotloetsa Motswagauteng go ya gae go tlhola matlotla. (2)
- 7.10 Go nna le maikarabelo ga gagwe go kgontshitse Motswagauteng go tswela mo botshelong jaaka a ne a mo duelela kwa sekolong.
(Dikarabo tsa batlhatlhojwa tse di nepagetseng di elwe tlhoko.) (2)

- 7.11 Ke ne ke ka ikgatholosa melao ya go gatelela Bantsho, mme ka tlamela ngwana yoo, ka a sa tshwanela go sotlega ka ntlha ya diphoso tsa batsadi. (Dikarabo tsa batlhatlhojwa tse di nepagetseng di elwe tlhoko.) (2)
- 7.12 O re ruta gore mo botshelong, re se ka ra ikobonya ka ntlha ya mmala kgotsa sebopego sa rona, mme re ithate, re itlotle le go ikamogela gonne go se ope yo o re gaisang. (Dikarabo tsa batlhatlhojwa tse di nepagetseng di elwe tlhoko.) (2)
- [25]**

POTSO 8: POTSO YA TLHAMO**OMPHILE UMPHI MODISE – DPS Monyaise**

ELA TLHOKO: Mo tlhamong ya motlhatlhojwa go tshwanetse ga akarediwa dintlha tse di fa tlase. Go tlaa dirisiwa ruboriki ya maduo a a kana ka 25 go tshwaya tlhamo ya motlhatlhojwa.

- Thuto ya mo pading e na le mo e tshwanang le mo e farologanang teng le e re itemogelang yona mo matshelong a rona gompieno.
- Monnamogolo Ofentse o file Modise thuto ya mo gae le ya kwa sekolong. O mo rutile ka ga naga, go disa gammogo le gore mosimane fa pula e na a le kwa madisong, ga a siane le gae, mme o iphutha ka motlhotlho.
- Thuto ya mo pading e farologana le ya segompieno gonne gompieno go ikamannngwa le tlabologo. Bana ka bontsi ba setse ba romelwa kwa dikolong, ka jalo ga ba bone thuto e ntsi ya go disa le go ithuta ka tsa naga. Bana le fa ba rutiwa ka ga setso, ga ba tseye batsadi tsiya gonne metlha ya gompieno e fetogile go sa kgathalesege gore ke kwa magaeng kgotsa mo metsetetoropong.
- Kwa Matile go ne go agilwe sekolo se go neng go solofetswe fa se tlaa fatlhosa ba bantsi mo motseng.
- Dingwaga di le pedi di fetile ba ise ba bone maungo a matsapa a bona gonne e ne e re temo e tla, basimane ba ye go lema, basetsana ba ye go apeela balemi, mme sekolo se sale se le lolea.
- Batho ba kwa Matile ba ne ba sa rate lesedi ka batsadi ba bana ba ise ba lemoge molemo wa thuto. Batsadi ba ne ba se na maikaelelo a go rutela pele bana ba bona.
- Modise ke ena fela a le esi yo o neng a tla sekolong 'tsatsi lengwe le lengwe, mme bana ba mo motseng bona ba tla motlhang batsadi ba ratang.
- Gompieno batsadi ba itse molemo wa thuto, mme ba romela bana kwa dikolong ka ba itse gore thuto ke seikokotlelo sa botshelo. Tota le kwa metsetelegaeng, bontsi jwa batsadi ba romela bana kwa sekolong ka go le mo nakong ya tlabologo.
- Modise o ya go ithutela borutisi kwa Natala, mme ba dira phoso ya go tlhola ba thuma kwa nageng. Fa ba boela kwa sekolong, ba ne ba fitlha ba newa kotlhao e e bokete ya go nosetsa mo tshingwaneng ba beile dikgamelo mo maruding.
- Gompieno kotlhao e e bokete e mogokgo Madolo a e neileng boModise e kgatlhanong le ditshwanelo tsa baithuti. Gompieno baithuti ga ba tlhole ba itewa le go dirisiwa ditiro tse di bokete jaaka go nosetsa tshingwana ba beile dikgamelo mo maruding. Go na le kgonagalo ya gore ba ka ya kwa sepodising go ya go tlhatlhela kgetsi mabapi le dikgobalo tse ba di boneng fa ba ne ba rorisiwa metsi.
- Kwa sekolong sa ga mogokgo Madolo, moithuti mongwe le mongwe o ne a na le tshingwana ya gagwe e a e tlhokomelang. Mogokgo Madolo o ne a sa amogele madi a sekolo go tswa kwa batsading. Baithuti ba ne ba tshwanetse go dira bonnete jwa gore ba tlhokomela ditshingwana tsa bona, gore di ba ungwele go ba kgontsha go duelela dithuto tsa bona.
- Gompieno batsadi ke bona ba duelelang baithuti madi a sekolo, mme ga se maikarabelo a baithuti go kgobokanya madi a go tsweletsa dithuto tsa bona gonne go sa tshwane le kwa sekolong sa ga Mogokgo Madolo kwa ba neng ba rutiwa go tsaya maikarabelo pele ba ka dira.

[25]

POTSO 9: DIPOTSO TSE DIKHUTSHWANE**OMPHILE UMPHI MODISE – DPS Monyaise**

- 9.1 RraModise, ke rraagwe Modise. (2)
- 9.2 Kwa Matile/Kwa ga monnamogolo Ofentse. (1)
- 9.3 RraMosidi o lomeeditse Motlalepule ka go palelwa ke go lemoga gore o mo letsholong la go batla morwae. (2)
- 9.4 Maikutlo a go tenega/tšhakgalo ka fa a sa itse botshelo jwa selegae, mme basimane ba bangwe ba mo tshega, ba mo sotla le go mo kgoba boemong jwa go mo ruta. (2)
- 9.5 Ke gore go agilwe sekolo, mme ga se ba ungwele ka sepe ka batsadi ba sa lemoge molemo wa thuto.
Basimane ba ne ba ya go lema, basetsana bona ba ya go apeela balemi, mme sekolo se sale se le lolea, fa temo e tla.
Modise ke ena fela a le esi yo o neng a tla sekolong letsatsi lengwe le lengwe, mme bana ba mo motseng bona ba tla motlhang batsadi ba ratang.
(Di le PEDI fela) (4)
- 9.6 Motho yo o lerato - o godisitse Modise jaaka e kete ke ngwana wa gagwe.
O rata thuto le tswelelopele - o ne a ratela bana ba gagwe thuto.
(Dikarabo tsa batlhatlhojwa tse di nepagetseng di elwe tlhoko.) (2)
- 9.7 Ke ka ntlha ya fa RraModise a ne a jewa ke letswalo la go itse gore Modise ke morwae thoothoo/ke ka ntlha ya gore batho ba ne ba re o tshwana le ena tota. (2)
- 9.8 Monnamogolo Ofentse o ne a lela ka ditlhabi mo maleng, mme batho ba ithaya ba re bojalwa jwa ga MMA Lesego ga bo utlwane nae, fa le phirima ditlhabi di bo di mo totela, fa le tlhaba, ke fa a laela. (2)
- 9.9 Ba dira gore Motlalepule a tswe kwa *Doornfontein*, mme a ye go wela mo seraing sa ga Thandi gore ditiragalo tsa padi di tswelele pele. (2)
- 9.10 Ee - ga go itse ope gore a gongwe e ka tswa e ne e le ngwana wa go tshega le go tlhonama wa gagwe fela.
Nnyaya - e ne e se maleba ka gore o ne a beteleletse, mme molaotheo o mo letla go lemola ka ntlha ya maemo a.
(Dikarabo tsa batlhatlhojwa tse di nepagetseng di elwe tlhoko.) (2)
- 9.11 Ee – Ke ne ke ka mo itumelela, gonne a thusitse Motlalepule go bonela ngwana legae.
Nnyaya - Ke ne ke se kitla ke mo itumelela, gonne a fapositse Motlalepule, a ka bo a ne a mo naya kgakololo e e maleba ya go se neelane ka ngwana.
(Dikarabo tsa batlhatlhojwa tse di nepagetseng di elwe tlhoko.) (2)
- 9.12 Ngwana o ikgolela fela, le fa a se na batsadi/ngwana sejo o a tlhakanelwa/ Ngwana o godisiwa ke setšhaba.
(Dikarabo tsa batlhatlhojwa tse di nepagetseng di elwe tlhoko.) (2)

[25]

POTSO 10: POTSO YA TLHAMO

ELA TLHOKO: Mo tlamong ya motlhatlhojwa go tshwanetse ga akarediwa dintlha tse di fa tlase. Go tlaa dirisiwa ruboriki ya maduo a a kana ka 25 go tshwaya tlhamo ya motlhatlhojwa.

MASEGO – G Mokae

- Thuto ya mo pading e ne e na le mo e tshwanang le mo e farologanang teng le e re itemogelang yona mo matsshelong a rona gompieno.
- Mo pading, maburu a dipolase a ne a letlelela badiredi ba bona go tla le bana ba bona kwa tirong go ba thusa. Ka nako ya boMasego go ne go tokafetse ka gore maburu a ne a agela bana ba badiredi dikolo mo dipolaseng.
- Gompieno batsadi ga ba ka ke ba tsamaya le bana ba bona kwa tirong go ya go ba thusa gonne ba ka gana nnang ya banyana ka ba re ba na le ditshwanelo, mme fa ba ka dirwa jalo go raya gore ditshwanelo tsa bona di a gatakiwa. Ba lebeletse go direlwa ke batsadi, gonne ba re ke maikarabelo a bona go ba direla ka e le bona ba ba tlisitseng mo lefatsheng.
- Mo pading ya Masego, rre *Knox Selamolela* le rre Kgotle ba ikgolaganya le rre Kgabo Motsepe, maikaelelo e le go betlela Masego isago e e tsabakelang ka ntlha ya fa a ne a le tlhogo e boleta.
- Rre Kgotle o ne a sa ikakanyetse a le esi gore Masego a mo direle tlotlo mo dingwageng tse pedi tse di tlang jaaka morutwana yo o tlaa bong a gaisitse barutwana botlhe naga ka bophara. O ipotsa gore morago ga foo o tlaa bo a ya kae. O lemoga fa bokamoso jwa ga Masego bo ka bulega le go sedimoga le go feta, fa a ka ya kwa Kgomokgomo ka fa tlase ga rre *Knox Selamolela*.
- Ka ntlha ya dipholo tsa sekolo sa gagwe tse di itumedisang tsa ngwaga le ngwaga, o kgonne go itsalanya le balaodi ba mananeo a a thusang bana ba ba ithutang kwa diyunibesithing ka madi. Kwa Sedimosang, Masego o tlaa bo a le gaufi le ditšhono tse di jalo, ka ba ne ba sa batle go mo kgaola diphuka tsa go fofa.
- Gompieno ditšhono tse di tshwanang le tse Masego a di neilweng di teng, mme fela dikolo ga di ananye barutwana. Barutabana ba dikolo ka go farologana ba ikgolaganya le mananeo a a thusang bana ba ba maboko a a bonolo jaaka a ga Masego go ba bonela madi a go ithuta kwa diyunibesithing, go ba kgontsha go nna le isago e e phatsimang.
- Masego o ne a sa palelwe ke potso epe e e neng e bodiwa ke mogokgo Selamolela, mme a araba tsotlhe tse di neng di palela barutwana ba bangwe. Seno se ne sa dira gore mogokgo a bitse barutwana ba bangwe dieleele.
- Gompieno barutabana ba ela tlhoko puo ya bona fa ba bua le barutwana ka ntlha ya ditshwanelo tsa bana gonne ba ka ba tseela dikgato, mme ka lebaka le, morutabana a ka iphitlhela a senyegetswe ke tiro. Fa morutwana a le botlhale jaaka Masego, o tswakanngwa le ba ba bokoa mo setlhopheng go leka go ba thusa.
- Mo pading, fa morutabana a sa kgobe bana ka mafoko, o ne a ba palama ka moretlwa fa a ne a ba laetse go ya go buisa thuto e e rileng.
- Gompieno thupa e ileditswe, mme fa go ka fitlhelwa mongwe wa barutabana a e dirisa, morutwana a ka mo ela kwa mapodising, mme fa a ka bonwa phoso a ka latlhegelwa ke tiro.
- Mo pading, Masego o ne a senyegelwa ke isago e e phatsimang ka go busediwa kwa gae ka ntlha ya go ima morago ga go raelwa ke *Sannah*, ka e ne e le moila go tsena sekolo o le moimana.
- Gompieno barutwana ga ba busediwe gae fa ba imile gonne ba na le ditshwanelo tsa go tsweletsa dithuto tsa bona ba ntse ba le baimana.

[25]

POTSO 11 (DIPOTSO TSE DIKHUTSHWANE)**MASEGO – G Moka**

- 11.1 Masego le *Cathy Lazar*. (2)
- 11.2 Kwa Lontone. (1)
- 11.3 *Sol* le *Cathy Lazar* ba ne ba setse ba dirile tiro e ba neng ba e tletse mo Aforika ya go golola Bantsho mo kgatelelong. Ba ne ba setse ba godile, mme ba batla go boela gae kwa baneng ba bona/ba ne ba utlwaletswe ke matshosetsi a puso ya tlhaolele. (2)
- 11.4 Maikutlo a boitumelo - O atlegile e bile o fiwa sekgele se batho botlhe ba se eletsang, mme se sa fitlhelelwe ke mongwe le mongwe. (2)
- 11.5 Ke lefufa gonne Masego o ne a ba gaisa botlhe mo phaposiborutelong, mme barutwana ba kgobiwa ka ntlha ya gagwe.
Ba ne ba itewa ka metlha gonne ba palelwa ke go araba dipotso tse di neng di ba palela, mme Masego a di kgona. (4)
- 11.6 MmaSontaga o ne a le lerato gonne o ne a tshegetsa Masego fa a ne a imile. O kutlwelobotlhoko gonne o ne a utlwela Masego le mmaagwe botlhoko ka go ba naya bodulo.
(E le NNGWE fela) (2)
- 11.7 Go tlhodilwe ke loso lwa ga *Vuzi Mgoma*. (2)
- 11.8 Base *Schalk* o kgamilwe ke Kgabo Motsepe, fa badiri bangwe ba polase ba ne ba bofelela mosadi mo ntlong, mme ba ba lakaila ka molelo le ntlo ya bona. (2)
- 11.9 Ke ne ke se kitla ke dira sepe, mme ka amogela leseanyana le, go le godisa go fitlha mmaalona a ya go batla tiro, gonne e le madi a a se nang molato.
(Dikarabo tsa batlhatlhojwa tse di nepagetseng di elwe tlhoko.) (2)
- 11.10 Nnyaya e ne e se maleba ka Rre Motsepe a ne a itshireletsa mo go *Base Schalk* yo o neng a mo setla ka seme.
(Dikarabo tsa batlhatlhojwa tse di nepagetseng di elwe tlhoko.) (2)
- 11.11 Ee - ke ne ke ka mo itumelela ka e le mme, mme ka mo amogela ka diphoso tsa gagwe le go mo itshwarela.
Nnyaya - Ke ne ke se kitla ke mo itumelela gonne o dira dilo tse di maswe, tse di tswileng mo tseleng tsa go taboga le banna ba bangwe a ntse a nyetswe/o ne a leka ka bojotlhe go fetola bana ba ga *Vusi* dikhutsana batsadi ba bona ba ntse ba tshela ka go tsenya letlhoo fa gare ga rraabona le Masego.
(Dikarabo tsa batlhatlhojwa tse di nepagetseng di elwe tlhoko.) (2)
- 11.12 Khutsana e e sa sweng e letile monono/kgakakgolo ga ke na mebala, mebala e dikgakaneng/boitshoko le go dira ka natla di a duela.
(Dikarabo tsa batlhatlhojwa tse di nepagetseng di elwe tlhoko.) (2)

[25]

POTSO 12 (POTSO YA TLHAMO)

ELA TLHOKO: Mo tlamong ya motlhatlhojwa go tshwanetse ga akarediwa dintlha tse di fa tlase. Go tlaa dirisiwa ruboriki ya maduo a a kana ka 25 go tshwaya tlhamo ya motlhatlhojwa.

NTLHOMOLE MMUTLWA – OM Lobelo

- Thuto ya mo pading e ne e na le mo e tshwanang le mo e farologanang teng le e re itemogelang yona mo matshelelong a rona gompiano.
- Mo pading bagolo ba ne ba godisa bana gore ba tsene mo ditlhakong tsa bona fa ba setse ba godile. Rre Kgori o ne a tsamaya le Matsetseleko kwa tirong ya gagwe, a mo ruta ditiro tsotlhe tse a neng a di dira jaaka go gotsa molelo le maikarabelo a gagwe jaaka monna wa lekgotla gore a kgone go e tsweletsa.
- Matsetseleko o ne a setse a nole mowa wa tlabologo, mme a batla go latela ditiro tsa gagwe. O ngweega mo gae ka ntlha ya go palelwa ke go bolelela rraagwe maikaelelo a gagwe, gonne mo pading ngwana o ne a tsaya fela se a se bolelelwang ntle le go botsa dipotso kgotsa go tlhagisa maikaelelo a gagwe.
- Gompiano ditiro di aname, ka jalo go nna bonolo gore bana ba itlhophele se ba batlang go se dira boemong jwa go latela ditiro tse di neng di dirwa ke batsadi, mme e bile batsadi ga ba na kakanyo epe ya gore bana ba ka dira ditiro tse ba neng ba di dira ka ba latela ditiro tsa bona.
- Mo pading go ne go na le metshameko ya mabelo e re bonang bana ba sekolo sa boPalesa ba tsena mo go yona, morago ga metshameko e, ba itshiamisetsa dikgaaisano tsa dikopelo tsa mmimo tse di tlaa tshwarelwang kwa motseng wa Dikhudung.
- Mo dikolong tsa mo pading le tsa gompiano go a tshwana ka gonne go sa ntse go na le metshameko ya mabelo kwa tshimologong ya ngwaga, mme morago ga yona go latele dikgaaisano tsa mmimo tse di tshwarelwang kwa mafelong a a farologaneng.
- Mo pading ya Ntlhomole Mmutlwa, Palesa o ne a tlhoatlhoega le go fuduega maikutlo, a simolola go nna le mekgwanyana e mengwe e e sa tlwaelegang ya go felafela pelo go sa tsepe, go itlhaola gotlhelele mo barutwaneng ba bangwe le go sa reetse ka botlalo kwa gae le mo dithutong tsa gagwe, morago ga gore Matsetseleko a ngweege mo gae.
- Gompiano barutwana ba na le yona mekgwa ya ga Palesa ya go fuduega maikutlo ka ntlha ya go kgarakgatshiwa ke lerato.
- Morago ga go falola marematlou, Palesa le Mmathapelo ba ne ba tsweletsa dithuto tsa bona kwa ditheong tse di farologaneng tsa thuto.
- Gompiano go sa ntse go tshwana le maloba, barutwana ba tsweletsa dithuto tsa bona kwa diyunibesithing kgotsa kwa dikholetšheng morago ga go digela mophato wa marematlou.
- Ngaka Tilodi Aphané o ne a naya Palesa le Mmathapelo thuto ya go efoga bolwetse jwa Lebolelateng morago ga gore motlhatlhededi Baagileng a batle go ba thulanya ka ditlhogo, fa a ne a ile go emela batsadi ba ga Palesa kwa moletlong.
- Le gompiano letsatsi lengwe le lengwe barutwana ba rutiwa ka thobalano e e sa sireletsegang ka maikaelelo a go ba fapha mo kotsing e e ka bong e wetse Palesa le Mmathapelo ka ntlha ya go ratana le mokapelo a le mongwe. Gompiano go sa ntse go tshwana le maloba, barutwana ba tsweletsa dithuto tsa bona kwa diyunibesithing kgotsa kwa dikholetšheng morago ga go digela mophato wa marematlou.

[25]

POTSO 13: DIPOTSO TSE DIKHUTSHWANE**NTLHOMOLE MMUTLWA – OM Lobelo**

- 13.1 Kgaladi, kwa ga Segonyamatlho. (2)
- 13.2 Kwa Mmaeneng wa Matikiring. (1)
- 13.3 O ne a bona motho a bula lebatl a sa kokota, a bo a tshela Matsetseleko ka leokwane.
O ne a ntsha molelo a mo tshubela foo.
Motho o ne a sa bonale mo sefatlhegong gore ke mang.
Matsetseleko o ne a kgaratlha fa a neng a robetse gona a leka go tshaba, mme molelo wa mo lakaila maoto, matsogo le tlhogo.
(Di le PEDI fela). (2)
- 13.4 Maikutlo a kutlobotlhoko - o ne a sa itse gore tota toro e a e lorileng e kaya eng. (2)
- 13.5 Segonyamatlho o lemogile fa go se sepe se se tsamaelang Matsetseleko sentle ka ntlha ya bomadimabe jo bo mo welang/dipelo tse di lefufa tsa batsadi.
Segonyamatlho o ne a batla gore batsadi ba ga Matsetseleko ba nne teng kwa tshekgong. (2)
- 13.6 Ke monna yo o maikarabelo, yo o dirang tiro ya gagwe ka boineelo le botshepegi.
(Dikarabo tsa batlhatlhojwa tse di nepagetseng di elwe tlhoko.) (2)
- 13.7 Kukama o lemogile fa Matsetseleko a na le bokgoni mo tirong ya gagwe, mme a ikamanya nae ka maikaelelo a go itseela go le gontsi mo go ena. (2)
- 13.8 Kgori o ithobaleitse fela fa a ntse fa setilong fa maruding a ntlo fa a lemogiwa ke Kelogile ka go bona dipotsane di mo mona menwana. (2)
- 13.9 O nnile le seabe se segolo mo botshelong ba ga Palesa le Mmathapelo ka go ba sedimosetsa ka ga bolwetse jwa Lebolelamading le gore ba lemose baithuti ba bangwe ka ga bona.
(Dikarabo tsa batlhatlhojwa tse di nepagetseng di elwe tlhoko.) (2)
- 13.10 Ee - ke ne ke se kitla ke nna le sebete sa go lebelela Kgosi gonne a nthomile ka botshepegi, mme nna ke mo leofetse.
Nnyaya - ke ne ke se kitla ke rola tiro gonne di ne di tlaa feta dikgang tseo, mme botshelo bo tswelile pele.
(Dikarabo tsa batlhatlhojwa tse di nepagetseng di elwe tlhoko.) (2)
- 13.11 Ee – Ke ne ke tlaa mo itumelela gonne mmaago ke mmaago, ga go se o ka se dirang gonne a rwele maikarabelo a go go tlisa mo lefatsheng.
Nnyaya – Ke ne ke se kitla ke mo itumelela gonne go nna bonolo ga gagwe go dirile gore rre a dire diphoso tse a sa kgoneng go mo kgala kgotsa go mo lemosa tsona.
(Dikarabo tsa batlhatlhojwa tse di nepagetseng di elwe tlhoko.) (2)
- 13.12 Dipelo tse di sa itumelang tsa batsadi di tliša bomadimabe/nakonngwe o ka thusiwa le go rotloediwa mo botshelong ke motho yo o sa mo itseng/batsadi ga ba a tshwanela go tlhaba bana ba bona ka mmutlwa ka go ba pateletsa go sala motlhala wa bona morago go na le go diragatsa dikeletso tsa bona. (2)
(Dikarabo tsa batlhatlhojwa tse di nepagetseng di elwe tlhoko.) [25]

DITLHANGWA TSA SETSO – G Leeuw le ba bangwe**POTSO 14: POTSO YA TLHAMO**

ELA TLHOKO: Mo tlhamong ya motlhatlhojwa go tshwanetse ga akarediwa dintlha tse di fa tlase. Go tlaa dirisiwa ruboriki ya maduo a a kana ka 25 go tshwaya tiro ya motlhatlhojwa.

'MONNA WA MOGWEBI' – BP Lekome

'KGOSI MOLEFI K PILANE' – MOM Seboni le EP Lekhela

- Monna wa mogwebi o ne a botsa barwadi ba gagwe ba bararo gore a ba tlele eng mo leetong la kgwebo le a ikaelelang go le tsaya.
- Barwadi ba babedi ba kopa dilo tse di bonolo go bonwa, mme gofejane ena a kopa sethunya sa rosa, se monna wa mogwebi a neng a lemoga gore go ya go nna thata go se bona ka e ne e le mariga.
- Fela ga a kope gofejane go tlhopha sengwe se se ka bonwang bonolo, mme o ithwesa mathata a ntse a lemoga.
- Ga a kgone go bona sethunya sa rosa e bile batho ba mo ja ditshego gore a o ithaya a re sethunya sa rosa se tlhoga mariga.
- O tsenwa ke tsebetsebe ya gore o ya go bona sethunya sa rosa kae, fela mo tsielegong ya gagwe, o kopana le khasetlele e e nang le tshingwana ya dithunya e e kopantseng ditlha tsa mariga le selemo, karolo ya selemo e na le dithunya tse dintle.
- Monna ga a batlisisa gore tshingwana ke ya ga mang, mme o kgetla sethunya se le sengwe le go wela tsela.
- Ka bonako monna o utlwa Dimo a tla a goeditse gore a buse sethunya sa rosa sa gagwe, go sa nneng jalo o tlile go mo lobela dintsi.
- Monna o kopa Dimo gore a mo letlelele go tsaya sethunya ka a batla go se ela gofejane wa gagwe yo montle thata, yo a mo ratang thata.
- Monna o itsenya mo mathateng ka go dumelana le Dimo gore gofejane e nne mosadi wa ga Dimo, e le leano fela la go leka go mo ntsha mo go ena, a ithaya a re Dimo ga a kitla a mo latela.
- Dimo o mo goeletsa gore o tlaa tla go tsaya mosadi wa gagwe morago ga malatsi a le robedi.
- Morago ga malatsi a le robedi Dimo o tla go tsaya gofejane, mme monna wa mogwebi o utlwa botlhoko thata le go lwala ka ntlha ya go ikotlhaela tshwetso ya gagwe le Dimo.
- Dimo o supetsa gofejane seipone se se bontshang rraagwe a lwala thata, mme Dimo o mo letlelela go etela rraagwe, fela o mo goeletsa gore a se dule go feta malatsi a le robedi.
- Monna wa mogwebi o a tlhokafala ka ntlha ya kutlobotlhoko le go koafala thata.
- Gofejane ga a gopole sepe se Dimo a se mmoleletseng ka ntlha ya go utlwa botlhoko thata ka go tlhokafala ga ga rraagwe.
- Mo lebokong la Kgosi Molefi K Pilane, mmoki o senola mathata a a neng a lebane Kgosi Pilane yo o neng a tlogeletswe motse ke mogolowe, fela a se ka a o busa sentle.
- Morafe o ne o gasagasane le naga ka ntlha ya puso ya gagwe e e sa siamang.
- Mmoki o tlhagisa mathata a gore Kgosi e ne e sa buse morafe ka tekano, go na le ba ba patikiwang, le ba ba mpampediwang ke Kgosi.

- Se, se ne sa phatlalatsa morafe le naga moo bangwe ba neng ba siya mo motseng ka ba ne ba tshaba go sekisiwa le go atlholwa ka mokgwa wa patiko.
- Mmoki o kaya gore ka ntlha ya go sa buse sentle ga ga Kgosi Pilane, bontsi bo tshabile mo motseng, bo tshabela puso ya kgatelelo ya gagwe.
- O tthalosa gore ga go a tshaba banna fela mo motseng, le basadi ba tshabile. O kaya gore go sa buse sentle ga Kgosi go kgaogantse banna le basadi, go thubile malapa, go phatlaladitse manyalo a a neng a agiwa.
- Ka jalo, Kgosi o lebane le namane e tona ya tiro ya go batlana le morafe kwa Nataala, Kapa, Tlhabane le Kiriisetoropo.

[25]**POTSO 15: DIPOTSO TSE DIKHUTSHWANE**

- **'SETLHARE SA METLHOLO LE MOSADI' – CLS Thobega le G Litheko**
- **'LEBOKO LA DIKGOMO' – MOM Seboni**

- 15.1 O ne a itsege ka maaka a go tlhola a thuba malapa a batho ka go kopa dijo ka maina a bona. (1)
- 15.2 Leina lebe seromo. (2)
- 15.3 Maaka ga a thuse sepe/a tsenya mo kotsing. (2)
- 15.4 Ke ne ke ka mo gakolola go ithuta go ikapeela dijo tse di ka mo ntshang mo go tlatlatleng le motse a akga loleme ka maina a batho. (2)
- 15.5 O ne a itsapa. (2)
- 15.6 Setlhare se ne se itse go bua.
Se ne se tuka molelo fa go le bosigo.
Se nyelela motshegare, mme se bonwe fela ke ba ba neng ba itse fa se gona.
(Di le PEDI fela) (4)
- 15.7 Moepalemena o a le ikepela/moapayabodila o a bo ikapeela/maaka ga a age lelapa/motse.
(Dikarabo tsa batlhatlhojwa tse di nepagetseng di elwe tlhoko). (2)
- 15.8 Mmoki o kaya gore kgomo e tswa mašwi a a tshwantshanngwang le mafura, fela ga e kgone go a dirisa, ga e a tlole. (2)
- 15.9 Botlhokwa jwa kgomo/mathata a go nna le kgomo kgotsa go sa nne le yona. (2)
- 15.10 Modimo o o nko e metsi. (2)
- 15.11 Tlhatlagano ya mafoko – go gatelela bokao jwa gore fa o na le kgomo kgotsa o se na yona, o tlhoka boroko. (2)
- 15.12 Kgomo ke khumo ya Motswana/go nna le kgomo go tsenya dingalo.
(Dikarabo tsa batlhatlhojwa tse di nepagetseng di elwe tlhoko.) (2)

[25]**PALOGOTLHE YA KAROLO YA B: 25**

KAROLO YA C: TERAMA**POTSO 16: POTSO YA TLHAMO****MATSAPA DI A TSAYA KAE? – SS Moku**

ELA TLHOKO: Mo tlhamong ya motlhatlhojwa go tshwanetse ga akarediwa dintlha tse di fa tlase. Go tlaa dirisiwa ruboriki ya maduo a a kana ka 25 go tshwaya tlhamo ya motlhatlhojwa.

- Ditiragalo tse di diragalang mabapi le go tlhokafala ga ga Kgabele ke matlhabisaditlhong a a nyenyefatsang seriti sa motho e le ruri.
- Kgabele morwadia Mmatšhatšhi o a tlhokafala, mme Monyana, e bong mogoloe, o lemosa mmaagwe gore monnawe o tshwanetse go fitlhelwa mo ga bona, mme a ntse a nyetswe, a na le motlaagana wa gagwe, matlhabisaditlhong tota.
- Lerato la madi la ga Mmatšhatšhi le Monyana le ba latlhisana botho, mme le ba dira gore ba loge maano a gore ba ungwelwe mo losong la ga Kgabele, go na le go gomotsa mogwe wa bona, matlhabisaditlhong e le ruri.
- Monyana o lemosa mmaagwe gore Kgabele o ne a na le inšorenshe, mme fa ba sa dire gore Kgabele a fitlhelwe mo gae, Nkele e bong matsalaagwe Kgabele, a ka tloga a sala ka madi otlhe, go tlhoka ditlhong e le ruri.
- Monyana le Mmatšhatšhi ba dumelana go ya go buisana le Nkele ka ga dithulaganyo tsa phitlho ya ga Kgabele, mme Monyana o rotloetsa mmaagwe gore a se ke a ineela bonolo, ga ba tlabiwe ke ditlhong le fa nnete e ba rotoletse matlho.
- O mo lemosa gore a se letle Nkele go tshaba ka tlhogo ya gagwe jaaka e sa le a rile ba eme go le gonnye, o tlaa ba itsise ka ga tsa lenyalo la ga Kgabele.
- Mo kutlobotlhokong e Rraesebo le Nkele ba leng mo go yona, Monyana o ba lemosa fa ba sa direla Kgabele moletlo wa lenyalo. O ba lemosa gape gore monnawe a ka se tswela mo matikiring ntswa kwa ga bona go na le ntlo e kgolo.
- Mmatšhatšhi o itebaditse gore Rraesebo o ntshitse madi otlhe a bogadi, mme Motšhankane o lemosa Mmatšhatšhi le Monyana fa go se sepe se ba ka se dirang ka Kgabele a tswetswe ke bogadi e bile bo feletse.
- Mmatšhatšhi le Monyana ba dumelana go se ineela, mme ba ikaelela go senya madi a inšorenshe gore Nkele le Rraesebo ba se ke ba bona sepe.
- Mmatšhatšhi o lelela gore Rraesebo o tlaa fetoga mohumi ka madi a inšorenshe e bile o tlaa aga ntlo ka madi a ngwana wa gagwe.
- Ba itira e kete ba fetotse mogopolo, mme ba amogela gore Kgabele a fitlhelwe kwa ga gagwe gore fela ba kgone go nna le seabe mo dithulaganyong tsa phitlho.
- Monyana o dumela go tsamaya le Rraesebo go ya go tlhopha lekase.
- O tlhopha lekase la madi a a kwa godimo, R4 700, mme ga a tshwenyegela sepe gore Kgabele o na le bana le bona ba tshwanetse go sala ba ja. O lebile fela gore Nkele a se sale ka sepe, ruri batho ba, ba tlabisa ditlhong.

[25]

POTSO 17: DIPOTSO TSE DIKHUTSHWANE**MATSAPA DI A TSAYA KAE? – SS Mokua**

- 17.1 Nnaniki. (1)
- 17.2 O phuaganya mmaagwe Moremi gore ditiragalo tsa teramakhutshwe di tswelile pele ka go batla motho yo o ka mo tlhokomelang. (2)
- 17.3 Ee - gonne Moremi o ne a tsaya *Nomalanga* jaaka ngwana wa mo lapeng, ga a ka a dira jaaka borre ba bangwe ba a tle ba dire ka go ikutswa nae. (2)
- 17.4 Motho yo o lerato gonne o ne a thusa mosadi wa gagwe ka ditiro tsa fa gae. O ne a le kutlwelelo – o dumelane le mogatse go batlela mmaagwe mothusi. (2)
- 17.5 Go isa kgotlhang kwa tharabololong ka gore go boela ga gagwe kwa gae go raya gore terama e a fela. (2)
- 17.6 Go dira gore MmaMoremi a tlhoke motho yo o ka nnang le ena, mme se se pateletsa Moremi go mmatlela motho gore poloto ya teramakhutshwe e tswelile pele. (2)
- 17.7 Ditiragalo tsa teramakhutshwe di ne di ya go phuthama ka gore go ne go sa ye go nna le ope yo o tlaa tlhokomelang mmaagwe Moremi go di tswelidisa pele go senola morero wa batho ga ba tshwane/Gongwe di ne di ka tsaya letlhakore le lengwe. (2)
- 17.8 Ee - go le gantsi borre ga ba thuse bomme mo malapeng jaaka Moremi a thusa Nnaniki go anega dikhai. Moremi o ne a na le bokgaisadie, fela ke ena yo o neng a rwele maikarabelo a go batlela mmaagwe motlhokomedi ntswa mo matshelong a rona, se se dirwa ke bana ba basetsana.
Nnyaya - Gompiano ga go na tiro ya monna kgotsa ya mosadi, botlhe ba a lekana. Ga go phoso gore Moremi a anege dikhai e bile go matshwanedi go batlela motsadi tlhokomelo e e mo lebaneng. (4)
- 17.9 Ga se nnete jaaka mooki Matlhare a setse a kaile gore batho ga ba tshwane ka gore go na le baoki ba ba boulelang kgotsa ba dipelo tsa bona di salelang kwa morago fa ba dira bosigo, ka ntlha ya go tlhoka boikanyego ga banna ba bona, mme fela ga se bona botlhe. (2)
- 17.10 Ee - ke ne ke ka e gana gonne go le bokete go dira o sa phuthologa, e bile o ne o direla modiredi yo o neng a go tshotse sentle jaaka Moremi.
Nnyaya - ke ne ke ka se e gane gonne ke tlhoka madi e bile go supa boikanyego mo bathaping ba me gore ba ntseela matsapa, ba a e mpatlela. (2)
- 17.11 Ee - ke ne ke ka mo letlelela gonne o tlaa bo a ba thusa e bile motho yo a mmatlelang motho e le mmaagwe.
Nnyaya - ke ne ke ka se mo letlelele gonne e le tiro ya bomme e bile Moremi a na le bokgaisadie ba ba ka tsayang maikarabelo ao. (2)
- 17.12 Fa o dira tiro ka boineelo o a atlega/Direla batho se o batlang ba se go direla/Direla batho ba bangwe thuso gore le bona ba go tswa thuso ka moso. (Dikarabo tsa batlhatlhojwa tse di nepagetseng di elwe tlhoko.) (2)

[25]

POTSO 18: POTSO YA TLHAMO**GA SE LORATO – MJ Magasa**

ELA TLHOKO: Mo tlamong ya motlhatlhojwa go tshwanetse ga akarediwa dintlha tse di fa tlase. Go tlaa dirisiwa ruboriki ya maduo a a kana ka 25 go tshwaya tlhamo ya motlhatlhojwa.

- Ditiragalo tse di diragalang mo lelapeng la ga Motsamai ke matlhabisaditlhong a a nyenyefatsang seriti sa motho, ka ntlha ya megagaru le go sa kgotsofaleng.
- Motsamai o ne a tsamaya a sasanka le basadi, a ikgatholositse bana le mosadi wa gagwe, ditsala tsa gagwe di ne di re di a mo gakolola, mme di itaya sefololetse.
- Lehuma, tlala le botlhoki di ne di rena mo lelapeng la gagwe, moo bana ba neng ba lalela ka sego le go wela mo isong, fela tse di ne di sa tshikinye Motsamai.
- Lesego o ne a le mantabola e bile a tshegwa kwa sekolong, fela o ne a sa tshwanela go raya rraagwe a re ba tlaa ipatlela rre yo o tlaa ba rekelang diapar, matlhabisaditlhong e le ruri.
- Motsamai o raya Selapo a re a o batla mosadi wa bobedi – tota se ke matlhabisaditlhong gonne a sotla ka motho yo e leng gore ena o leka go thusa lelapa la gagwe fela.
- Motsamai a re Gadifele ke noga e tsala dinogana, se ke matlhabisaditlhong tota ka batsadi e le bona ba tshegofatsang bana, mme fela ena jaaka rraabona o a ba neelela.
- Maitsholo a ga Motsamai a tsenya Gadifele mowa wa ipusolosetso ka go raya monna wa gagwe a re o tlaa tswana le ena ka go ratwa fela jaaka a ratwa ke makgarebe a gagwe, matlhabisaditlhong tota a go itepatepanya le monna.
- Ke matlhabisaditlhong go bona Emang le Lesego ba bolelela Motsamai gore ga ba sa tlhole ba mmatlha ka a sa ba godisa sentle, go tsena dikgang tsa batsadi ga bana ke metlholo e le tota.
- Gadifele o kobela Motsamai kwa letlotleng la gagwe le go mo raya a re a ithekele dijo, matlhabisaditlhong tota.
- Gadifele o ipusolosetsa mo go Motsamai ka go tsamaya le *Bra Dan* mo pepeneneng, fa pele ga monna le bana, dilo tse di sa tlwaelegang e le ruri.
- Ke matlhabisaditlhong tota gore bana ba itse gore rraabona ke Motsamai, ba biletse mmaabona *Bra Dan*, e bile rraabona a ntse a le teng.
- Lesego le Emang ba tlabisa ditlhong ka go ikgantshetsa rraabona gore ba rutegile, e bile ba kaya gore Lesego ke morutabana, fa Emang e le mooki.
- Go tlabisa ditlhong gore bana ba ga Motsamai ba bolelele batho gore rraabona ke moipolai, le go mo ikgantshetsa gore ga ba na go mo pega sejanaga sa bona.
- Gadifele o bolelela Motsamai mo matlhong gore *Dan* o tlaa mo ruta go kgweetsa le gore banna ba mo setse morago e bile ba batla go mo reka ka madi, matlhabisaditlhong tota.

[25]

POTSO 19: DIPOTSO TSE DIKHUTSHWANE**GA SE LORATO – MJ Magasa**

- 19.1 Lesego le Emang. (2)
- 19.2 Mawela *Tavern*. (1)
- 19.3 Mosadi o a mo ikgatholosa e bile o ratana fa pele ga gagwe. (2)
- 19.4 O tlaa bo a ithutile seo go tswa mo go rraagwe/o tlaa bo a gotsitse Motsamai. (2)
- 19.5 Mantsho o gakolola Gadifele gore a ba letle go buisana le Motsamai e bile o ema nokeng Selapo gore a leke go sokolola Motsamai gore ditiragalo tsa terama di tswelile pele. (2)
- 19.6 Motho yo o makgakga – o ne a tlhapatsa Selapo/O lenyatso -o ne a nyatsa Selapo/Gadifele/Yo o sa reetseng dikgakololo- ga a reetsa boLenkapere fa ba ne ba mo gakolola/Ga a ikotlhaele diphoso tsa gagwe- o dira diphoso di le dingwe gangwe le gape.
(E le NNGWE fela) (2)
- 19.7 Kwa toropong, fa Motsamai a ne a ikopela lerato mo go ena. (2)
- 19.8 Kefentse o dirisiwa jaaka seipato se se kobang Motsamai mo ga *Gladys* go tswelidisa pele morero wa terama gore ruri se, ga se lorato. (2)
- 19.9 O mo agetse lebenkele.
O mo reketse bene.
A mo direla kgwebo ya merogo.
(Di le PEDI fela) (2)
- 19.10 Morero wa terama wa gore se se diragalang ga se lorato, o ne o ya go phuthama ka gore o tlaa bo o tlhoka Motsamai yo o ka o tswelidising pele. (2)
- 19.11 Ee – ka ntlha ya gore ke fa ga gagwe, mme ka jalo o bona fa Motsamai a mo nyaditse ka go itirela boithatelo mo lapeng la gagwe.
Nnyaya- ka ntlha ya gore Kefentse le ena o ntse a ngadile lelapa la gagwe ka jalo ba a tshwana.
(Dikarabo tsa batlhatlhojwa tse di nepagetseng di elwe tlhoko.) (2)
- 19.12 Ke ne ke tlaa kopa thuso mo go bomalome go tla go buisana le ena/ke ne ke ka tlogela tsotlhe mo magetleng a ga mme ka e le dikgang tsa bagolo.
(Dikarabo tsa batlhatlhojwa tse di nepagetseng di elwe tlhoko.) (2)
- 19.13 Banna le basadi ga ba tshepagale/ka moo basadi bangwe ba ratana le borre ba malapa ka maikaelelo a go ba dirisa kgotsa go bona sengwe mo go bona.
(Dikarabo tsa batlhatlhojwa tse di nepagetseng di elwe tlhoko.) (2)

[25]

PALOGOTLHE YA KAROLO YA C: 25
PALOGOTLHE YA TLHATLHOBO: 80

KAROLO YA A: RUBORIKI YA TLHATLHOBO YA TLHAMO YA DIKWALO: POKO [10 MADUO]

Ditlhokego	Phitlhelelo ka dinaledi	Phitlhelelo ka matsetseleko	Phitlhelelo ka tekano	Phitlhelelo e e tlhaelang	Ga a fitlhelela
DITENG -Thanolo ya setlhogo Ngangisano e e tseneletseng katlholo le go tthaloganya setlhangwa	5-6 -Thanolo e e tseneletseng ya setlhogo -Motseletsele o o itumedisang wa dintlha tsa ngangisano, di tshegediwa ka botlalo go tswa mo lebokong -Go tthaloganya setlhangwa le leboko go go manonthlotlho	4 -O bontsha go tthaloganya, gape o ranotse setlhogo sentle -Tsibogelo e e lekalekanang ya dintlha -Dintlha tse di utlwalang tsa ngangisano, fela ga se tsotlhe tse di tshegeditsweng jaaka go ne go tshwanetse -Go tthaloganngwa ga mofutakwalo le leboko	3 -Thanolo e e lekalekanang ya setlhogo -Go na le dintlha dingwe tse dintle tse di tshegetsang setlhogo -Dintlha dingwe tsa dingangisano di tshegeditswe, mme fela bosupi ga bo dumelesege ka metlha -Tthaloganyo e e kwa tlase ya mofutakwalo le leboko	2 -Thanolo ya setlhogo e e sa kgotsofatseng -Ga go na dintlha dipe tse di tshegetsang setlhogo -Tthaloganyo e e tlhaelang ya mofutakwalo le leboko	0-1 -Setlhogo ga se a tthaloganngwa -Ga go na bosupi jwa go dirisa leboko -Morutwana ga a kgona go tthaloganya mofutakwalo le leboko
6 MADUO					
KAGEGO LE PUO -Popego, kelelo e e tthaloganyegang le tthagiso Puo, segalo le setaele tse di dirisitsweng mo tthamong	4 -Popego e e lomaganeng -Dintlha tsa ngangisano di agegile sentle -Puo, segalo le setaele di supa kgolo, di a kgatlhisa, di nepagetse -Gotlhelele ga e na diphoso tsa puo, mopeleto le matshwao a puo	3 -Kagego e e tthamaletseng le kelelo e e utlwalang ya ngangisano -Kelelo ya ntlha ya ngangisano e kgona go salwa morago -Bogolo puo, segalo le setaele di nepagetse	2 -Go na le bosupi jwa kagego -Tthamo e tthoka kelelo e e bopegileng sentle ya tthaloganyo le tomagano -Diphoso tse dinnye tsa puo, segalo le setaele tse di nepagetseng go le go ntsi	1 -Popego e supa tthulaganyo e e fosagetseng -Dintlha tsa ngangisano ga di a rulaganngwa sentle -Diphoso tsa puo di a bonagala -Segalo le setaele tse di sa nepagalang	0-1 -Popego e supa -Diphoso tse di masisi tsa puo le setaele se se fosagetseng
4 MADUO					

ELA TLHOKO: Fa motlhatlhojwa a ikgatholositse diteng gotlhelele, mme a kwala tthamo ya boitlhamedi, a diteng, Popego le Puo di abelwe 0 maduo.

KAROLO YA B LE C: RUBORIKI YA TLHATLHOBO YA DITLHAMO TSA DIKWALO: PADI/DITLHANGWA TSA SETSO LE TERAMA [25 MADUO]

Ditlhokego	Phitlhelelo ka dinaledi	Phitlhelelo ka matsetseleko	Phitlhelelo ka tekano	Phitlhelelo e e tlhaelang	Ga a fitlhelela
DITENG -Thanolo ya setlhogo Ngangisano e e tseneletseng, katlholo le go tloganyana setlhangwa 15 MADUO	12–15 -Tsibogelo ka dinaledi: 14–15 -Tsibogelo e e manontlhotlo: 12–13 -Thanolo e e tseneletseng ya setlhogo -Motseletsele o o itumedisang wa dintlha tsa ngangisano, di tshegediwa ka botlalo go tswa mo dikwalong -Go tloganyana mofutakwalo le setlhangwa go go manontlhotlo	9–11 -O bontsha go tloganyana, gape o ranotse setlhogo sentle -Tsibogelo e e lekalekanang ya dintlha -Dintlha tse di utlwalang tsa ngangisano, fela ga se tsothe tse di tshegeditsweng jaaka go ne go tshwanetse -Go tloganyana mofutakwalo le setlhangwa go a bonala	6–8 -Thanolo ya setlhogo e e mo magareng, ga se diponagalo tsothe tse di tloganyangsweng ka botlalo -Go na le dintlha dingwe tse dintle tse di tshegetsang setlhogo -Dintlha dingwe tsa dingangisano di tshegeditswe, mme fela bosupi ga bo dumelesege ka metlha -Tlogantse bontlhabongwe jwa mofutakwalo le setlhangwa	4–5 -Thanolo e e tlhaelang ya setlhogo, ga go na le diponagalo dipe tse di tloganyangsweng ka botlalo -Go dintlha di le mmalwa tse di tshegetsang setlhogo -Dintlha tsa ngangisano tse di maleba di dinnye thata -Go tloganyana mofutakwalo le setlhangwa go gonnye thata	0–3 -Setlhogo ga se tloganyangwe -Maiteko a a bokoa a go araba potso -Dintlha tsa ngangisano ga di dumelesege -Morutwana ga a kgona go tloganyana mofutakwalo kgotsa setlhangwa
KAGEGO LE PUO -Popego, kelelo e e tloganyang le tlogiso Puo, segalo le setaele tse di dirisitsweng mo tlhamong 10 MADUO	8–10 -Popego e e lomaganeng -Matseno le bokhutlo di manontlhotlo -Dintlha tsa ngangisano di agegile sentle -Puo, segalo le setaele di supa kgolo, di a kgatlhisa, di nepagetse	6–7 -Kagego e e tlhamaletseng le kelelo e e utlwalang ya ngangisano -Matseno, bokhutlo le ditemana dingwe di rulagantswe sentle ka tomagano -Kelelo e e utlwalang ya ngangisano -Bogolo puo, segalo le setaele di nepagetse	4–5 -Go na le bosupi jwa kagego -E a tloganyang le go lomagana fela e na le diphoso -Diphoso di le mmalwa tsa puo, segalo le setaele tse di nepagetseng go le go ntsi -Bontsi jwa ditema di nepagetse	2–3 -Popego e supa thulaganyo e e fosagetseng -Dintlha tsa ngangisano ga di a rulaganngwa sentle -Diphoso tsa puo di a bonala -Segalo le setaele tse di seng maleba -Ditemana di fosagetse	0–1 -Go tlhokagala ga kagego go kgoreletsa kelelo ya ngangisano -Diphoso tsa puo le setaele se se fosagetseng di tlhola setlhangwa se se sa atlegang -Segalo le setaele tse di seng maleba
SEELO SA MADUO	20–25	15–19	10–14	5–9	0–4

- Dipharologanyo magareng ga maduo a Kagego, Puo le Diteng di se fete dielo tse PEDI.
- Karabo ya boitlhamedi e abelwe 0 la Diteng le 0 la Puo le Kagego.